

Jyväskylän koulutuskuntayhtymän julkaisuja 2

ao
Jyväskylän
koulutuskuntayhtymä

Ammatillisen opettajan toimijuus muutoksessa: Case tekniikan ja liikenteen alalta

Helena Taskinen

Helena Taskinen

AMMATILLISEN OPETTAJAN TOIMIJUUS MUUTOKSESSA: CASE TEKNIIKAN JA LIIKENTEEN ALALTA

Jyväskylän koulutuskuntayhtymän julkaisuja 2

Jyväskylän koulutuskuntayhtymä

Jyväskylä, 2017

© Kirjoittaja(t) ja Jyväskylän koulutuskuntayhtymä

Toimitus: Anu Tokila

Käännös: Riitta Salo

Taitto: Annastiina Kinnunen

Kansi: Larissa Lindroos

ISSN 2489-2793 (verkkojulkaisu)

ISBN 978-952-67407-6-8 (verkkojulkaisu)

Jyväskylä 2017

ABS- TRAKTI

Artikkelissa kuvataan millaista on ammatillisessa peruskoulutuksessa toimivan tekniikan ja liikenteen alan ammattiaineiden opettajan toimijuus. Kuvaus perustuu yhden opettajan haastatteluun. Toimijuus määritellään tässä artikkelissa seuraavasti: toimijuus on ammattiin sidoksissa oleva käsitys, kokemus ja tuntemus omista mahdollisuuksista ja rajoista suhteessa toiseen, kuten yhteiskuntaan tai työyhteisöön.

Ammattiaineiden opettaja ohjaa itse omilla valinnoillaan toimintaansa, mutta on samanaikaisesti tietoisesti yhteiskunnan rakenteiden ohjattavissa. Opettajan työtä määrittää tutkinnon perusteet ja opetussuunnitelma. Toimijuutta vahvistaa kokemus, että tavoitteiden toteutuksessa voidaan huomioida paikalliset tarpeet ja opettaja itse voi säädellä ja valita toimintatavat, etenemistahdin ja työmenetelmät. Työn mielekkyyttä lisää työyhteisön tiimimäinen työtapo ja hyvä yhteishenki. Omasta koulutusalaista ja tiimistä puhuessaan haastateltavan minä-puhe muuttui me-puheeksi. Ammatillisen opettajan työ ammatillisessa peruskoulutuksessa on haastateltavan mielestä kasvatustyötä teknisessä viitekehyksessä. Opiskelijan ohjaaminen ja opettaminen ovat toimijuuden ydintä.

Ammatillisen koulutuksen reformissa koko ammatillinen koulutus tulee uudistumaan vuoden 2018 alusta. Nykyisessä tilanteessa ammatillinen opettaja orientoituu menneeseen ja nykyhetkeen. Ammatillisen koulutuksen opettaja ei vielä hahmota, mihin uudistus tulee vaikuttamaan ja mitä se merkitsee hänen työssään. Ammatillisten aineiden opettajalla on valtaa ja mahdollisuuksia vaikuttaa työhönsä, mutta hänellä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa ammatillisen koulutuksen tulevaisuuteen ja tuleviin muutoksiin. Opettajalla tulisi olla paremmat valmiudet arvioida muutoksia kriittisesti ja enemmän keinoja toimia muutoksessa.

AVAIN- SANAT

Ammatillinen opettaja
Toimijuus
Ammatillinen peruskoulutus
Koulutuksen reformi

ABS-TRACT

The article describes what it is like to act as a vocational teacher in the vocational upper secondary education of Technology, Communication and Transport. The description is based on an interview concerning one teacher. The term acting is determined in this article in the following way: acting is a concept connected to the profession, experience and knowledge of one's own possibilities and limits and it is connected to another aspect, for instance, to a society or a work community.

A vocational teacher guides himself his action by his own choices but at the same time he is consciously guided by the structures of society. A teacher's work is determined by the basics of the qualification and the curriculum. The work is confirmed by the experience and the local needs can be realized in fulfilling the goals and the teacher himself can control and choose his working habits, proceeding pace and working methods. The meaningfulness of the work is added by a team-like working method of the work community and by a good team spirit. When speaking about his own education field and team the interviewee changed the word I into we in his speech. According to the interviewee, the work of the vocational teacher in the vocational upper secondary education is education work in a technical framework. The guidance and teaching of a student is an essential part of acting.

In the Vocational Education Reform the whole vocational education field will be renewed at the beginning of the year 2018. In the present situation a vocational teacher is orienting himself in both the past and the present. A vocational teacher does not yet realize how the Vocational Education Reform will affect his work and what kind of consequences it will have. A vocational teacher has the power and possibilities to affect his work but he hasn't a possibility to affect either the future or the becoming changes of the vocational education. A teacher should have better readiness to assess the changes in a critical way and he should have more means in acting in the changing situation.

KEY-WORDS

Vocational teacher
Acting
Vocational upper secondary education
Vocational Education Reform

SISÄLLYS- LUETTELO

1 Johdanto	8
2 Ammatillisen opettajan haastattelun toteutus	9
3 Haastattelun tulokset	10
3.1 Yhteiskunnan taso: Opetussuunnitelma määrittää	11
3.2 Oppilaitoksen ja osaston taso: Voimaantumista	11
3.3 Yhteistyötasot: Kumppanuutta	13
3.4 Opiskelijat ja opiskelijaryhmä: Kasvatustyö	13
3.5 Tulevaisuuden ennakointi: Koulutuksen kehitystä	14
4 Pohdinta	14
Lähdeluettelo	16

1 Johdanto

Ammatillisen koulutuksen reformissa tullaan uudistamaan koko ammatillinen koulutus. Ammatillista koulutusta koskevat lait yhdistetään uudeksi sekä nuoria että aikuisia koskevaksi lainsäädännöksi. Samaan aikaan uudistetaan koulutuksen rahoitus, ohjaus, tutkintorakenne, koulutuksen toteuttamismuotoja sekä järjestäjäjärkennettä. Reformin uudistukset tulevat voimaan vuoden 2018 alusta. (Ammatillisen koulutuksen reformi 2015.) Reformin uudistukset tulevat ammatilliselle kentälle annettuina, mutta arjessa ammatillisen koulutuksen opettajat toteuttavat uudistuksen. Toimin itse opettajana aikuiskoulutuksessa, joka on aikuisia varten suunniteltua, organisoitua ja järjestettyä koulutusta ja reformin yhteydessä tulemme yhdistymään nuorille suunnatun ammatillisen peruskoulutuksen kanssa. Minua kiinnosti selvittää, millaista on ammatillisen opettajan toimijuus ammatillisessa peruskoulutuksessa. Millaiseen maailmaan aikuiskoulutus on yhdistymässä?

Ojalan, Palmun ja Saarisen (2009, 15-16) mukaan toimijuutta (engl. agency) voidaan tarkastella kolmella tasolla: makrotasolla (diskursiivisten rakenteiden tasolla) kysytään, millaista kulttuurista asenneilmastoa ja toimintatilaa erilaiset diskurssit tuottavat toimijuudelle, mesotasolla (institutionaalisella ja yhteisöjen tasolla) tutkitaan valtajärjestelmiä ja institutionaalisia käytäntöjä ja yhteisön sisäistä dynamiikkaa, joiden tuottamiin toimijuuden paikkoihin pääsyä säätelee toimijan yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja materiaaliset resurssit ja mikrotasolla (yksilöiden tasolla) tarkastellaan, miten ihminen itse määrittelee omaa toimijuuttaan, miten toimijuus koetaan ja miten siitä neuvotellaan, mitä ihminen voi, osaa tai joutuu tekemään eri tilanteissa. (Ojala, Palmu ja Saarinen 2009, 15-16.) Tarkastelutasoni on mikrotaso: pyrin kuvaamaan, miten ammatillisten aineiden opettaja ammatillisessa peruskoulutuksessa määrittää ja kokee oman toimijuutensa ja miten hän sitä jäsentää.

Toimijuuden rakentumisessa on läsnä menneisyyden kokemukset, tämän hetken vuorovaikutustilanteen tarjoumat sekä tulevaisuudessa havaitut mahdollisuudet (Mutanen & Siivonen 2016, 86). Pehkonen ja Isopahkala-Bouret (2010, 38-54) viittaavat Emirbayerin ja Mischen (1998) näkemykseen, jonka mukaan toimijuus rakentuu useista vaihtuvista ajallisista orientaatioista. Menneeseen orientoituminen osoittaa kykyä valikoivasti aktivoida rutiineiksi muodostuneita toiminta- ja ajattelutapoja. Orientoituminen tulevaan osoittaa taas kykyä kuvitella mahdollisia tulevaisuuden toimintavaihtoehtoja. Nykyhetkeen orientoituminen osoittaa kykyä vastata tilanteiden vaatimuksiin ja tehdä käytännöllisiä ja/tai normatiivisia valintoja ja päätöksiä vaihtoehtoisten toimintatapojen välillä.

Eteläpellon, Heiskasen ja Collinin (2011, 18-23) mukaan toimijuus nähdään ihmisen ja yhteiskunnan välisen suhteen kautta: kuinka paljon ihminen ohjaa itse omaa toimintaansa omilla valinnoillaan ja kuinka paljon hän on normien ja yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden ohjattavissa. Anthony Giddensin (1984) määritelmän mukaan toimijuus ilmenee tilanteissa, joissa

“

Toimijuus on ammattiin sidoksissa oleva käsitys, kokemus ja tuntemus omista toiminnan mahdollisuuksista ja rajoista suhteessa toiseen, yksilöön, ryhmään, yhteisöön, yhteiskuntaan.

ihminen olisi voinut toimia toisella tavalla ja ihmisen toiminnalla on seuraus, jota ei olisi ilman hänen toimintaansa. Toimijuutta ilmentää teon tarkoituksellisuus ja seuraamus sekä ihmisen valinnanvapaus. Toimijuudessa ihmisellä on valtaa vaikuttaa tilanteisiin ja tapahtumiin. Sosiologi Margaret Archerin mukaan tulee erottaa yksilöllinen toimijuus ja yhteisöllinen toimijuus, jotka poikkeavat toisistaan ominaisuuksiltaan ja valtuuksilta toimia. Hän esittää yksilön toimijuuden intentionaaliseksi ja tavoitteelliseksi toiminnaksi, jolla on suhteellinen itsenäisyys ihmisen minuuden toteuttamisessa. Pehkosen ja Isopahkala-Bouretin (2010, 38-54) mukaan toimijuus -käsitteen avulla voidaan tarkastella ihmisten mahdollisuuksia vaikuttaa heitä ympäröiviin institutionaalisiin ja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, sekä tehdä valintoja ja päätöksiä ympäröivien rakenteiden puitteissa.

Tuija Virkin (2004) mukaan toimijuus on suhdetta ja tunnetta toiseen – yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan, sillä ihmiset toimivat ja elävät sosiaalisissa suhteissa ja toimijuus muodostuu näissä suhteissa (Silvennoinen 2011, 338-352). Suhte toiseen toteutuu sekä yksilön tasolla (minä-toimijuus) että yhteisön tasolla (me-toimijuus) (vrt. Pehkonen & Isopahkala-Bouret 2010, 53). Toimijuus ilmenee asioissa, tilanteissa tai tapahtumissa, joissa yksittäisellä ihmisellä tai yhteisöllä on mahdollisuus, valtaa ja kykyä vaikuttaa ja tehdä valintoja. Tämä prosessi voi olla tietoinen ja tavoitteellinen, tai epävirallinen ja osittain tiedostamaton.

Määrittelen tässä artikkelissa toimijuuden Vuorikosken (2011, 280) tavoin seuraavasti: toimijuus on sosiaaliseen positioon (tässä artikkelissa ammattiin) sidoksissa oleva käsitys, kokemus ja tuntemus omista toiminnan mahdollisuuksista ja rajoista ja se muotoutuu yksilön ja instituution tai yhteisön välisessä suhteessa ja instituutioiden ja yhteisöjen käytännöt, normit, säännöt ja odotukset määrittävät tätä suhdetta. Toimijuus voi olla pientä silloin, kun ihmisellä on hyvin vähän mahdollisuuksia vaikuttaa elämäntilanteeseensa ja suunnitella tulevaisuutta omien tavoitteiden pohjalta (Eteläpelto, Heiskanen ja Collin 2011, 21-23; Silvennoinen 2011, 338-532). Tässä haastattelussa tarkastelen toimijuutta toisaalta yksilön (minä-toimijuus) ja toisaalta yhteisön (me-toimijuus) suhteena ja tuntee toiseen, yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan (vrt. Mutanen & Siivonen 2016, 84-98; Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 15; Pehkonen & Isopahkala-Bouret 2010, 53; Silvennoinen 2011, 338-352).

2 Ammatillisen opettajan haastattelun toteutus

Haastattelin ammatillisessa peruskoulutuksessa toimivaa tekniikan ja liikenteen alan ammattiaineiden opettajaa. Haastatteleman yli 50 vuotias miesopettaja työskentelee ammattiopistossa Keski-Suomessa. Hän on suorittanut opettajan pedagogiset opinnot ja toiminut yli 20 vuotta opettajana. Haastattelu kesti noin tunnin. Haastateltavan vastatessa kysymyksiin kirjasin hänen vastauksensa ”sanasta sanaan” normaalin puheen tahdissa. Rivivälillä yksi kirjoitettua haastatteluaineistoa on yhteensä kolme liuskaa. Luin haastatteluaineistoa läpi ja peilasin

vastauksia toimijuuden teoreettisiin näkökulmiin. Etenin haastatteluaineistossa edestakaisin tehden aineistosta tulkintoja ja palasin jälleen aineistoon tarkistamaan tulkintojani. Erotin haastatteluaineistosta minä-puheen ja me-puheen ja tarkastelin niitä erikseen. Koska määrittelin toimijuuden yksilön kokemuksiksi mahdollisuuksista ja rajoista suhteessa toiseen, poimin aineistosta merkkejä ”toisesta” ja tarkastelin haastateltavan toimijuuden mahdollisuuksia ja rajoja suhteessa näihin. Pyrin ymmärtämään haastateltavan kertomusta siitä, mikä määrittää hänen toimijuuttaan suhteessa toiseen ja nimesin suhteen sen keskeisen sisällön, luonteen ja merkityksen mukaan.

3 Haastattelun tulokset

Haastateltava määrittelee omaa toimijuuttaan kuvaamalla käsityksiään ja kokemuksiaan omista toiminnan mahdollisuuksista ja rajoista suhteessa toiseen, yksilöön, ryhmään, yhteisöön ja yhteiskuntaan ”laajenevana kehänä”.

”Toimijuus on perusidealtaan semmonen kuin kiven puottas veteen, siinä on se ydin niin jos sä kiven pudotat veteen, se ydin missä toiminta on tiiveintä, siinä on korkeimmat laineet, ja mitä kauempana toiminnan keskiöstä on tahot niin sitä laimeampaa, yhteiskunnan ylemmät tahot.”

Kuten Pehkosen ja Isopahkala-Bouret’n (2010, 41-42) artikkelissa, tässäkin haastattelussa on erotettavissa henkilökohtainen minä-puhe

”Mulla on kaikki helevetin hyvin, pystyy toimimaan ja toteuttamaan hyvin vapaasti sitä tehtävää mikä siinä on, niitä valintoja ei rajoiteta juuri ollenkaan.”

ja yhteisöllinen me-puhe.

”Sen voi sanoa, että kun aina valitetaan, me ollaan sitä mieltä, että meillä on hyvin asiat. Meillä on samanhenkiset ukot ja saman tyyppisillä periaatteilla toimivia, ei ole ristiriitoja tavoitteissa eikä toimintatavoissa.”

Seuraavassa tarkastelen haastateltavan näkemyksiä omista mahdollisuuksista ja rajoista sekä hänen kuvaamansa lähiyhteisön, ”meidän” mahdollisuuksista ja rajoista suhteessa toiseen, yhteiskuntaan, yhteisöön, yhteistyökumppaneihin, opiskelijoihin ja opiskelijaryhmään.

“

Hyvin pitkälle pystyy päättämään omaan työhönsä liittyvien arkipäivän toteutusten sisällöt. Rajoitteita ei juuri ole.

3.1 Yhteiskunnan taso: Opetussuunnitelma määrittää

Ammatillisten aineiden opettajan toimijuutta suhteessa yhteiskuntaan määrittää lainsäädäntö ja Opetushallituksen määräykset ja ohjeet. Haastateltava tuo esille, että tavoitteet opetus- ja ohjaustyölle määritellään tutkinnon perusteissa ja opetussuunnitelmassa.

”Siis tavoitteet annetaan. Niihin pyritään”

Opetushallitus päättää ammatillisten perustutkintojen perusteista (Ammatillisten perustutkintojen perusteet 2015). Koulutuksen järjestäjän tulee noudattaa määräystä ammatillisessa peruskoulutuksessa ja hyväksyä tutkinnon perusteiden mukainen opetussuunnitelma. Myös Räsänen-Ala-Ahon (2016, 47) tutkimuksessa tuli esille, että opettajat eivät kyseenalaista viranomaistahojen kautta tulevia määräyksiä liittyen tutkintojen suorittamiseen vaan ottavat ne työhön kuuluvana pakollisena osana. Oppilaitoskohtaiseen opetussuunnitelmaan kirjataan tutkinnon perusteiden mukaiset tavoitteet, sisällöt ja arviointikriteerit ja oppilaitoskohtaisesti huomioidaan paikalliset tarpeet ja määritellään menetelmät. Haastateltava kokee, että alueellisesti opetussuunnitelmassa on neuvotteluvaraa, koska paikalliset tarpeet voidaan huomioida.

”Valtakunnallinen opetussuunnitelma on sopeutettu paikallisiin tarpeisiin.”

Vaikka haastateltava ei voi vaikuttaa opetuksen tavoitteisiin, hän itse määrittelee työssään työmenetelmät, etenemistahdin ja toimintatavat ja kokee hallinnan tunnetta tekemällä valintoja toteutuksessa.

”Hyvin pitkälle pystyy päättämään omaan työhönsä liittyvien arkipäivän toteutusten sisällöt. Rajoitteita ei juuri ole.”

3.2 Oppilaitoksen ja osaston taso: Voimaantumista

Oppilaitos ja sen johto määrittävät ammatillisen opettajan toimijuutta. Räsänen-Ala-Aho (2016, 21) esittää, että johtamisen yhtenä tavoitteena on työntekijöiden ja erilaisten yhteistyöryhmien voimaannuttaminen tekemään työtä tavoitteiden mukaisesti ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Voimaantuminen merkitsee yksittäiselle työntekijälle muutosta objektista subjektiksi, kohteesta oman toiminnan hallitsijaksi. Yksittäisellä työntekijällä on valtaa ja tilaa ilmaista omaa tahtoa, mielipiteitä ja näkemyksiä. Haastateltava kuvasi, miten toimijuutta suhteessa oppilaitoksen johtoon määrittää voimaantuminen.

”Pystyy toimimaan ja toteuttamaan hyvin vapaasti sitä tehtävää mikä siinä on, niitä valintoja ei rajoiteta juuri ollenkaan. Työntekijöihin luotetaan, heitä kannustetaan”

Toisaalta haastateltava esittää, että koulun johto tekee päätöksiä, valitsee toimintamenetelmiä sekä antaa resursseja, joten oppilaitoksen johto myös rajaa opettajan toimijuutta. Haastateltava käyttää käsitettä osasto, jolla hän tarkoittaa oppilaitoksessa omaa koulutusalaan. Oman alan opettajatiimi määrittää haastateltavan toimijuutta. Omat työ- ja opetusmenetelmät ja valinnat sopeutetaan haastateltavan mukaan kollegojen työmenetelmiin, joten työtoverit omalla toiminnallaan rajaavat opettajan toimijuutta. Räsänen-Ala-Ahon (2016, 49) tutkimuksessa haastateltavat kertoivat yhden mielekkään työn sisällön olevan yhteisöllinen ja tiimimäinen työtapa sekä tiimihenkiset työkaverit. Myös tässä haastattelussa tuli esille oman alan kouluttajien kesken vallitseva yhteishenki ja sen merkitys työn mielekkyyden kokemisessa. Haastateltavan kertoessa oman alan opettajatiimistä, puhe muuttuu minä -puheesta me -puheeksi. Oman osaston työporukka on voimaannuttava ja tukee pedagogista työtä.

“

Me ollaan sitä mieltä, että meillä on hyvin asiat.

”Me ollaan sitä mieltä, että meillä on hyvin asiat. Meillä on samanhenkiset ukot ja saman tyyppisillä periaatteilla toimivia, ei ole ristiriitoja tavoitteissa eikä toimintatavoissa. Ja opiskelijoitten valmistumiseen pyritään hyvässä hengessä yhdessä työtiimin kanssa päämäärähakuisesti. Tätä ei kyllä usko kukaan mutta se on sama uskoko.”

Järvensivun (2009, 138-156) mukaan työntekijöiden toimijuus ilmenee vapausasteissa, valinnan mahdollisuuksissa ja pelivarassa, jota he osaavat käyttää. Järvensivu kuvaa työntekijöiden toimijuuden ja vallankäytön rajoja ja mahdollisuuksia erityisesti epävirallisten, osittain työnantajille salattujen pelin kautta. Näissä peleissä pärjääminen perustuu toisaalta työntekijöiden aktiiviseen toimijuuteen ja toisaalta peliin ja sen puitteisiin suostumiseen ja siten työnantajan vallan alle suostumiseen. Järvensivu kuvaa työyhteisöä, jossa huomattava osa työn organisoinnista tapahtuu epävirallisissa peleissä ja niillä on merkitystä työntekijöiden kokemalle työn tekemisen mielekkyydelle ja työn sujumiselle. Virallisesti organisoidun työn ja toiminnan rinnalla työpaikalla on erilaisista ryhmistä ja niiden välisistä suhteista koostuva epävirallinen organisaatio, jossa ilmenee tunnepohjaista ja epäloogista käyttäytymistä. Vaikka virallinen valta on työnantajalla, pelit ja työpaikan sisäiset työmarkkinajaottelut antavat työntekijöille autonomiaa ja kontrollia omaan työhön. Työntekijöiden toimijuus ilmenee näissä vapausasteissa, valinnan mahdollisuuksissa ja pelivarassa, jota he osaavat käyttää. Työntekijät ovat toimijoita, jotka kehittävät yhdessä työpaikan muiden toimijoiden kanssa omat pärjäämispelinsä ja luovat pelivaransa. Haastattelussa tuli esille, että oma työtiimi on vahva tilanteessa, jossa työnantaja pyytää tekemään jotain sellaista, mitä tiimin jäsenet yhdessä vastustavat. Vahva työtiimi mahdollistaa tarvittaessa paremmin vastarinnan.

”Ei me tehä mitään sellaista mihin me ei suostuta. Ei meitä pakoteta tekemään mitään, ei mulle ole ainakaan tullut sellaista tilannetta.”

3.3 Yhteistyötahot: Kumppanuutta

Haastateltava kuvasi yhteistyön työelämään olevan yksi keskeinen toimijuuden taso. Räsänen-Ala-Aho (2016, 42) havaitsi, että ammatilliset opettajat kokevat työssä oppimisen ohjaamisen keskeisenä tehtävänä ammatillisen opettajan työssä. Monet hänen haastattelemansa opettajat olivat kokeneet yhteistyön työelämän kanssa virkistävänä ja opettavaisena. Heidän mielestään tärkeitä tehtävissä onnistumisessa on hyvien työssäoppimispaikkojen löytäminen ja hyvien suhteiden ylläpitäminen niiden työpaikkaohjaajiin. Samoin tässä haastattelussa haastateltavani oli tyytyväinen yhteistyöhön elinkeinoelämän yhteistyökumppaneiden kanssa. Hänen mukaansa kaikki hyötyvät hyvästä yhteistyöstä.

”oman alan yhteistyötahot, sekin on hyvällä mallilla, se on kun parhaimmillaan molemmiin suuntaista ja siitä hyötyy kaikki, työssä oppimisen kautta ja parhaimmillaan työssä oppimispaikka saa siitä tarvitsemansa työntekijän, joka on työssä oppimisjakson aikana osoittautunut heille sopivaksi / asiakkaat vois ehkä lisätä sinne väliin... Asiakkaat on pakko lisätä ne on aika keskeisessä osassa meidän toimijuudessa, oman luokan osaston kanssa samassa.”

3.4 Opiskelijat ja opiskelijaryhmä: Kasvatustyötä

Ammatillisen opettajan toimijuutta määrittää opiskelija-aines. Opiskelijat hakeutuvat ammatilliseen peruskoulutukseen pääosin peruskouluun päätyttyä, joten ensimmäisen vuoden opiskelijat ovat noin 16-vuotiaita. Haastateltava kuvaa tekevänsä kasvatustyötä teknisessä viitekehyksessä. Räsänen-Ala-Ahon (2016, 49) tutkimuksessa työn mielekkyyden kuvauksessa tuli ensimmäisenä esille henkilökohtainen yhteistyö opiskelijan kanssa. Haastateltava kertoo, että heille tuleva opiskelija-aines on asettanut heidän koulutuksen yhteishaussa ensimmäiselle sijalle, mikä osoittaa, että heidän oppilaitokseen ja heidän koulutuslalle halutaan tulla opiskelemaan. Haastateltava kertoo myös, että hakijat tuntuvat tietävän heidän toimintatavat etukäteen, koska aikaisemmin heille tulleet opiskelijat välittävät tietoa. Haastateltavan mukaan viesti kulkee eteenpäin (heidän laadukkaasta toiminnasta) ja hakijoita on riittävästi.

”Meille tulee tällä hetkellä ensisijaisia opiskelijoita jotka haluavat tulla ja ovat päässeet sinne mihin haluavat. Tutustuvat etukäteen monet oppilaitokseen ja osastoon ja kuulevat omilta kavereiltaan, vanhemmilta aiemmin aloittaneilta opiskelijoilta millaista opiskelu on, mitkä on toimintamenetelmät ja mitä siellä tehdään, tulevat siitä huolimatta.”

Opettaja ottaa joka vuosi vastaan uudet opiskelijat ja opiskelijaryhmän ”annettuna”. Opettaja ei pysty vaikuttamaan minkälaisia opiskelijoita ryhmään tulee. Haastateltavan mukaan ryhmässä on erilaisia oppijoita ja opiskelija-aines ohjaa opettajan työ- ja opetusmenetelmien valintoja. Etenemistahti ja toimintatavat sopeutetaan opiskelijaryhmän mukaan. Erilaisten oppijoiden tarpeet ja motivaatio määrittävät opettajan toimijuutta.

”En pysty vaikuttamaan minkälaisia opiskelijoita siihen ryhmään tulee. Ryhmä on aina sekalainen, johon tulee erilaisia oppijoita, hyviä, heikompia ja heikkoja. Vois laittaa viivan siihen: erilaisia oppijoita. / joskus motivoitumattomien opiskelijoiden innostaminen ei onnistu / huolehtia tasapuolisesti eri tasoisille opiskelijoille haasteita.”

66

*Ryhmä on aina
sekalainen, johon
tulee erilaisia oppi-
joita, hyviä, heikom-
pia ja heikkoja.*

Räsänen-Ala-Ahon (2016, 69) tutkimuksessa haastateltavat kokivat työn mielekkyyttä ja vahvistumista opiskelijan menestyksen myötä. Myös tässä haastattelussa ammattiaineiden opettaja kertoi opiskelijan menestyksestä työelämässä ja koki tätä kautta oman toimijuuden kauaskantoisena. Räsänen-Ala-Ahon (2016, 5-7, 47, 65-74) tutkimuksessa ammatillinen toimijuus näkyi erityisesti monimuotoisissa ja tilannekohtaisesti muodostuvissa opettajan arkipäivän työtehtävissä ja erilaisissa omavaliintaisten työtehtävien yhdistelmissä. Tässä haastattelussa ammattiaineiden opettaja korosti opiskelijan ohjaamisen ja opettamisen olevan toimijuuden ytimessä. Hän toi myös esille, että omaan työhön liittyvien arkipäivän toteutusten sisällöt voi päättää hyvin pitkälle itse. Omaan arkiseen työhön liittyy siis vahvaa toimijuutta ja se tarjoaa ammatillisten aineiden opettajalle mahdollisuuksia olla autonominen, tehdä itsenäisesti päätöksiä. Haastateltavan näkemys vastaa Räsänen-Ala-Ahon (2016, 50) tulosta, jonka mukaan opiskelijan kanssa tapahtuvan henkilökohtaisen yhteistyön kuvauksessa kiteytyy mahdollisesti keskeisin opettajuuden ydin ja nousee esille opettajan pedagoginen sitoutuminen opiskelijaan ja siitä seuraava toimintamalli työssä.

3.5 Tulevaisuuden ennakointi: Koulutuksen kehitystä

Haastateltava totesi, että ammatillisten aineiden opettajan toiminnan tulisi muuttua jatkuvasti siihen suuntaan, että koulutuksesta valmistuvat työelämään siirtyvät työntekijät pystyisivät vastaamaan työnantajien asettamiin haasteisiin. Koska laitteet muuttuvat ja tekniikat kehittyvät, vaatimukset työntekijälle kehittyvät koko ajan. Haastateltava tunnisti siten tulevaisuuden osaamistarpeita ja koulutuksen kehittymisen tarpeita. Kysymykseen miten opettajan työ tulee muuttumaan tulevaisuudessa, haastateltava ei osannut vastata.

”En osaa sanoa. Ammatillinen koulutus on murroksessa. Yhtään en osaa sanoa.”

4 Pohdinta

Määrittelin tässä artikkelissa toimijuuden yksilön kokemuksiksi mahdollisuuksista ja rajoista suhteessa toiseen. Haastattelin perusopetuksessa toimivaa ammatillisten aineiden opettajaa. Halusin haastattelun avulla selvittää, miten ammatillisten aineiden opettaja määrittelee omaa toimijuuttaan, miten hän sen kokee ja miten hän sitä jäsentää. Löysin haastatteluaineistosta kuvauksia toimijuuden mahdollisuuksista ja rajoista suhteessa yhteiskuntaan, oppilaitokseen ja osastoon, yhteistyötahoihin sekä opiskelijoihin ja opiskelijaryhmään. Nimesin nämä yhteydet sen mukaan, millainen kuva suhteesta haastattelun perusteella muodostui.

Haastattelun perusteella ammatillisten aineiden opettaja ohjaa itse omilla valinnoillaan toimintaansa, mutta on myös samanaikaisesti tietoisesti yhteiskunnallisten rakenteiden ohjattavissa. Opettajan työtä määrittää tutkinnon perusteet ja opetussuunnitelma. Tavoitteet otetaan vastaan ”annettuina”. Toimijuutta vahvistaa kuitenkin kokemus, että tavoitteiden toteutuksessa voidaan huomioida paikalliset tarpeet ja opettaja itse voi säädellä ja valita toimintatavat, etenemistahdin ja työmenetelmät. Työn mielekkyyttä lisää työyhteisön tiimimäinen työtapo ja hyvä yhteishenki. Omasta koulutusalaista ja tiimistä puhuessaan haastateltavan minä-puhe muuttui me-puheeksi. Toimijuutta suhteessa oppilaitoksen johtoon määrittää voimaannuttaminen. Haastateltava koki, että opettajia kannustetaan ja heihin luotetaan. Haastateltava koki myös yhteistyön työelämän kanssa myönteisenä. Hänen mukaansa toimivasta yhteistyöstä hyötyvät kaikki. Ammatillisen opettajan työ ammatillisessa peruskoulutuksessa on haastateltavan mielestä kasvatustyötä teknisessä viitekehyksessä. Opiskelijan ohjaaminen ja opettaminen ovat toimijuuden ydintä.

Ammatillisen koulutuksen reformissa koko ammatillinen koulutus tulee uudistumaan vuoden 2018 alusta. Haastattelun perusteella vaikuttaa siltä, että nykyisessä tilanteessa ammatillinen opettaja orientoituu menneeseen ja nykyhetkeen. Haastateltava osoitti kykyä valikoivasti aktivoida rutiineiksi muodostuneita toiminta- ja ajattelutapoja sekä vastata tilanteen vaatimukseen ja tehdä käytännöllisiä valintoja ja päätöksiä. Haastattelussa ei tullut esille orientoitumista tulevaan (vrt. Pehkonen & Isopahkala-Bouret 2010, 38-54). Vaikka ammatillisen koulutuksen reformi tulee toteutumaan alle vuoden kuluttua, ammatillisen koulutuksen opettajat eivät vielä hahmota, mihin uudistus tulee vaikuttamaan ja mitä se merkitsee heidän työssään. Arjen työssä uudistuksen toteuttavat kuitenkin ammatillisen koulutuksen opettajat. Räsänen-Ala-Ahon (2016) tutkimuksessa ammatilliset opettajat korostivat tulevaisuuden opettajaan liittyviä odotuksia: dynaamisuus, joustavuus, kehityskykyisyys ja verkosto-osaaminen sekä asiantuntijuus, jonka keskiössä ovat ohjaukselliset ja opiskelijan tukemisen taidot vastakohtana tietoa siirtäville tai ulkoa oppimiseen ohjaaville taidoille. Samassa tutkimuksessa tuli esille, että opettajat ovat toimijuuden suhteen muutoksien kohteina ja heiltä näyttää puuttuvan keinoja toimia muutoksessa. Tämän haastattelun perusteella ammatillisten aineiden opettajalla on valtaa ja mahdollisuuksia vaikuttaa työhönsä, mutta hänellä ei ole kuitenkaan mahdollisuutta vaikuttaa ammatillisen koulutuksen tulevaisuuteen ja tuleviin muutoksiin. Ammatillisella opettajalla tulisi mielestäni olla enemmän valmiuksia arvioida ammatillisen koulutuksen muutoksia kriittisesti ja keinoja toimia muutoksessa aktiivisesti.

Ammatillisen opettajan työ ammatillisessa peruskoulutuksessa ei tämän haastattelun perusteella näytä suuresti eroavan aikuiskouluttajan työstä. Tutkinnon perusteet, opetussuunnitelma, yhteistyö työelämän, työyhteisön ja tiimin kanssa kuvaavat hyvin myös aikuiskouluttajan työtä. Toisaalta toimijuuden ytimen osalta aikuiskouluttajan työ on kaukana opettajan työstä ammatillisessa peruskoulutuksessa. Aikuiskouluttajan työ ei ole kasvatustyötä, vaan rinnalla kulkemista.

Lähdeluettelo

Ammatillisen koulutuksen reformi (2015). Internet-lähde, luettu 22.11.2016.
http://www.oph.fi/kehittamishankkeet/ammattillisen_koulutuksen_reformi
<http://www.minedu.fi/osaaminenjakoulutus/ammattikoulutusreformi/index.html>

Ammatillisten perustutkintojen perusteet (2015).
 Opetushallituksen Internet-lähde, luettu 22.11.2016.
http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/ammattilliset_perustutkinnot

Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. (2011). Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa A. Eteläpelto, T. Heiskanen ja K. Collin (toim.) Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura, 9-30.

Järvensivu, A. (2009): Työntekijöiden pelit, pelivarat ja intressien synty. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 138-156.

Mutanen, H. & Siivonen, P. (2016): Narratiivinen positiointianalyysi ja nuorten aikuisten toimijuus työpajaympäristössä. Aikuiskasvatus 1 (36), 84-98.

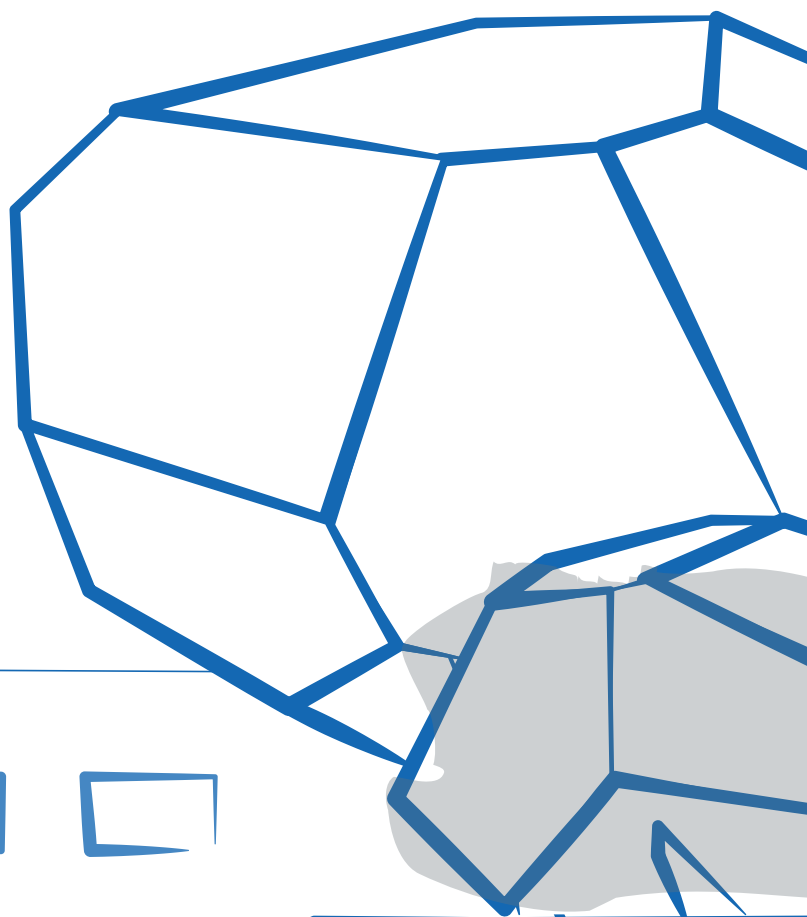
Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. (2009): Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 13-38.

Pehkonen, L. & Isopahkala-Bouret, U. (2010): Yhteisten opintojen opettajan rooli ja toimijuus ammatillisessa oppilaitoksessa. Ammatikasvatuksen aikakauskirja 12 (2), 38-54.

Räsänen-Ala-Aho, M-L. (2016): Muutosmatkalla mielekkääseen tulevaisuuteen. Ammatillisen opettajan identiteetti ja toimijuus. Aikuiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Koulutussosiologian ja -politiikan maisteriohjelma, Kasvatustieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.

Silvennoinen, P. (2011): Ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien toimijuus koulutuksen kentällä. Teoksessa A. Eteläpelto, T. Heiskanen ja K. Collin (toim.) Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura, 338-352.

Vuorikoski, M. (2011): Sukupuoli, luokka ja ikä kasvatustieteen tohtoreiden elämänerroissa. Teoksessa A. Eteläpelto, T. Heiskanen ja K. Collin (toim.) Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura, 276-312.

ao
Jyväskylän
koulutuskuntayhtymä